

VAK **MAATSCHAPPIJLEER**

DOCENT **DRS HUMPHREY DE LA CROIX**

LES **De multiculturele kolonie**

Maatschappelijke verhoudingen in Nederlands-Indië, 1850-1942

DE GORDEL VAN SMARAGD: VELE GELIJKWAARDIGE CULTUREN EN SAMENLEVINGEN

Het voormalige Nederlands-Indië, nu Indonesië, bestond uit 13.000 eilanden, waar 300 volkeren (culturen) leefden, die 742 talen spraken. Eeuwenlang hadden veel van die volkeren onderlinge contacten via handel. Ook namen ze kennis, waarden en normen uit elkaars culturen over. Het Maleis was de (handels)taal waarmee ze konden communiceren. Natuurlijk hebben ze onderlinge geschillen en oorlogen gekend. Deze volkeren vormden een multicultureel geheel, op de schaal van Europa. Ten opzichte van elkaar waren ze gelijkwaardig en leefden ze samen in dat grote eilandenrijk.

DE KOLONIALE SAMENLEVING: OVERHEERSEN EN OVERHEERST WORDEN

Deze les gaat niet over hoe die volken of culturen met elkaar omgingen, maar over het ontstaan van nieuwe maatschappelijke verhoudingen in al die samenlevingen als gevolg van de Nederlandse overheersing. Tegen het eind van de 19e eeuw hadden de Nederlanders bijna de gehele archipel onder hun bestuur gebracht. Ze stonden toen boven al die inheemse volkeren. Er was een geheel ontstaan met een nieuwe rangorde, gebaseerd op ongelijkheid van bevolkingsgroepen. De Nederlanders hebben die verhoudingen in de 19e eeuw in de wet vastgelegd. Indië kende drie bevolkingsgroepen: de Europeanen (blanken, Indo's en Japanners), de Chinezen en andere Vreemde Oosterlingen (Indiërs en Arabieren) en de Inlanders. De 'inlandse' volkeren zoals Javanen en Sumatranen waren veruit in de meerderheid en vormden meer dan 95% van de bevolking. In deze driedeling namen de Indo-Europeanen, die juridisch

duis Europees waren, samen met de Chinezen en andere Vreemde Oosterlingen een positie in tussen blanke Europeanen en Indonesiërs.

DE WETTELIJKE ONGELIJKHEID: DE 'ADELDOM VAN DE HUID'

In 1854 werd het Regeringsreglement, een soort wet, ingevoerd waarmee de inwoners van Nederlands-Indië werden ingedeeld in twee categorieën: Europeanen en Inlanders. In dit systeem had iedereen de Nederlandse nationaliteit. De nationaliteitswet van 1892 kende alleen blanke Europeanen en Indo's het Nederlanderschap toe. De Indonesiërs werden hierdoor op meer afstand gezet van de Europeanen. Vervolgens besloten de Nederlanders dat Japanners vanaf 1899 met Europeanen gelijkgesteld werden. Het opkomende, Aziatische, Japan werd gerespecteerd omdat het zich Westers ontwikkelde en als militaire en industriële macht te vrezden. Maar van de Indonesiërs vond het Nederlandse bestuur dat zij als culturen en mentaal gezien nog lang niet zo ver waren als het Westen. Zij hadden nog de "begeleiding" nodig van het moederland.

DE KOLONIALE SAMENLEVING VERANDERT

In Indië stonden de Europeanen stonden aan de top van de sociale en politieke structuur. Zij vormden het Binnenlands Bestuur, de legertop, waren directeur van bedrijven, beoefenaars van vrije beroepen. Een bredere laag daaronder werd bezet door onderofficieren van KNIL en marine, lagere ambtenaren en klerken, onderwijzers, planters. Daaronder bevond zich een nog bredere laag van personen werkzaam

in beroepen zonder veel scholing of ongeschoolde arbeid. In deze laag zaten veel Indo-Europeanen, ook wel de kleine bung (broeder) genoemd. Grote sociaal-economische veranderingen vanaf 1850 maakten de traditionele inheemse samenlevingen moderner, meer Westers. De behoefte aan geschoolde arbeid zorgde voor meer migratie vanuit Europa naar de kolonie. De komst van meer vrouwen was gewenst om het Europees karakter via gezinsvorming duurzaam te versterken. Economisch maakte Indië intussen deel uit van de wereld economie. De kolonie leverde grondstoffen als rubber, olie, tabak, kina. De internationale concurrentie tussen landen en bedrijven werd steeds groter. Handel, landbouw en industrie moderniseerden de bedrijfsvoering om winst te blijven maken.

Voorkant van H.C. Beynon, Sjoerd de Jong (red.), Verboden voor honden en inlanders; Indonesiërs vertellen over hun leven in de koloniale tijd. Uitg. Mets, Amsterdam, 1995.

VAK   **MAATSCHAPPIJLEER**

DOCENT   **DRS HUMPHREY DE LA CROIX**

LES   **De multiculturele kolonie**

Maatschappelijke verhoudingen in Nederlands-Indië, 1850-1942

De vraag naar vakmensen werd alsnar groter. Diploma's en goed vakmanschap bepaalden steeds meer de kans op maatschappelijk succes en status. Ook de Indische overheid had behoefte aan bekwame ambtenaren die de complexere samenleving moesten besturen. Indonesiërs kregen daarom ook toegang tot Europese scholen en vervolgens tot banen, die meestal door (Indo-)Europeanen werden bezet. Bijvoorbeeld in het onderwijs, het leger of als ambtenaar. De Indo's, die als Europeanen van oudsher deze banen bezetten, verloren hierdoor een alleenrecht op deze posities.

NIET ALLEEN ZWART-WITBEELDEN: GROTERE MAATSCHAPPELIJKE KANSEN VOOR IEDEREEN

Het is waar dat rassenonderscheid leidend was in het bestuur over de kolonie. Maar de koloniale samenleving bestond niet alleen uit zwart-witbeelden. Door de genoemde maatschappelijke ontwikkelingen kwam er meer 'kleur' in elke bevolkingsgroep. Vanaf het begin van de 20e eeuw had de inlandse bevolking ook toegang tot Europees onderwijs: de Hollands-Inlandse school (HIS).

Door de hoge kosten bezochten vooral inheemse kinderen van goede komaf deze school. De HIS was afgestemd op het Nederlandse onderwijs, de lessen in het Nederlands en de eisen voor rekenen en taal waren hoog. Vanaf 1914 konden inheemse kinderen doorstromen naar algemeen middelbaar onderwijs, vanaf 1919 naar academisch onderwijs. Dat betekende aanzienlijke mobiliteitskansen door uitzicht op beter betaald werk. Gaandeweg ontstond een Indonesische middenklasse, die meer wilde en kon bereiken dan kleine baantjes of boer blijven. De oude indeling in slechts twee klassen of standen, een adellijke elite en daaronder de brede andere laag van de bevolking, was aan het afbrokkelen. De Indo-Europeanen als Europese middenklasse, ondervonden direct de concurrentie van de Westers geschoolde Indonesiërs. De werkelijke kansen om te stijgen binnen de Europese groep waren voor de meeste Indo's toch al erg beperkt. De 'echte' Nederlanders lieten hen slechts mondjesmaat toe tot hun eigen hogere posities. Discriminatie van Indo's door totoks was geen randverschijnsel. Overigens maakten Indo's onderling ook onderscheid tussen lichte en donkere huidskleur om zich maatschappelijk te onderscheiden.

INDONESIËRS, INDO'S EN HUN POLITIEKE EMANCIPATIE 1910-1942

De Nederlands-Indische samenleving veranderde misschien het meest door de opkomst van inheemse politieke bewegingen vanaf 1910, een gevolg van de zogeheten Ethische Politiek. Deze politiek had als doel armoede te bestrijden en de bevolking meer kansen te bieden. De "Inlander" emancipeerde zich onder leiding van een opkomende inheemse middenklasse. Democratie, liberalisme, socialisme en het zelfbeschikkingsrecht van volken waren vertrouwde begrippen geworden. Hij wilde voortaan meepraten en meebeslissen in voor hem belangrijke zaken. De regering kon deze ontwikkeling niet meer tegenhouden. De politieke spanningen tussen Nederlanders en Inlanders namen toe. De bezetting en de proclamatie van de Republiek Indonesia maakten ten slotte een eind aan de koloniale situatie. Een ingrijpend effect was dat de Indo's hún land Nederlands-Indië kwijt waren geraakt, ook al waren ze politiek meer geëmancipeerd en zelfbewust geworden.

BIOGRAFIE

drs Humphrey de la Croix

Humphrey de la Croix (Modjokerto 1957) studeerde geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zijn specialisme is de sociaal-economische geschiedenis van het Nederlands kolonialisme.

Publicaties waaraan hij heeft meegewerkt zijn *Indië herinnerd en beschouwd; Sociale geschiedenis van een kolonie 1930-1957* (1997) en *Gelders blauw; Indische leven in de provincie* (2007). Daarnaast schrijft hij recensies voor het *Tijdschrift voor Geschiedenis* en geeft hij lezingen over Indische geschiedenis.

Humphrey de la Croix is medeoprichter en bestuurslid van de Stichting Arisan Indonesia.

Als zijn jongste activiteit kan genoemd worden het hoofdredacteurschap van de website www.IndischHistorisch.nl, een website voor, door en over de geschiedenis van Indische Nederlanders.

LEESLIJST

- > Beynon, H.C., *Verboden voor honden en inlanders; Indonesiërs vertellen over hun leven in de koloniale tijd* (Amsterdam 1995).
- > Bosma, Ulbe, en Remco Raben, *De oude Indische wereld 1500-1920* (Amsterdam 2003).
- > Bosma, Ulbe, Remco Raben en Wim Willems, *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2006).
- > Doorn, J.A.A. van, *De laatste eeuw van Indië; Ontwikkeling en ondergang van een koloniaal project* (Amsterdam 1995).
- > *Geschiedenis van Indonesië* (Zutphen 1998).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

